

## Рубрика 1. Педагогічні науки

УДК:37.036.5:374.7

**Ілляхова Марина Володимирівна,**  
кандидат філософських наук, доцент  
Кафедра філософії і освіти дорослих  
«Університет менеджменту освіти»  
НАПН України  
вул. Артема 52 а, Київ, Україна, 04053

### **СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

**Анотація.** У статті проаналізовано специфіку розвитку креативності науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Визначено групу методик розвитку креативності науково-педагогічних працівників, упровадження яких уможливило оновлення якості курсів підвищення кваліфікації та сприяє підготовці соціально активних, творчих фахівців у сфері освіти, здатних до самовдосконалення, самодетермінації, самоактуалізації.

**Ключові слова:** андрагогічний цикл, інноваційна діяльність, креативність, післядипломна освіта.

**Ильяхова Марина Владимировна,**  
кандидат философских наук, доцент  
Кафедра философии и образования взрослых  
«Университет менеджмента образования»  
НАПН Украины  
ул. Артема 52 а, Киев, Украина, 04053

### **СПЕЦИФІКА РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ НАУЧНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**Аннотация.** В статье анализируется специфика развития креативности научно-педагогических кадров в системе последипломного образования.

*Определена группа методик по развитию креативности научно-педагогических кадров, реализация которых обновляет качество последипломного образования и способствует подготовке социально активных, творческих специалистов в сфере педагогики, способных к самосовершенствованию, самодетерминации, самоактуализации.*

**Ключевые слова:** *андрагогический цикл, инновационная деятельность, креативность, последипломное образование.*

**Ilyakhova Marina Vladimirovna,**

*PhD of Philosophy, Associate Professor*

*Department of Philosophy and Adult Education*

*University Of Educational Management Of*

*NAPS Of Ukraine*

*52 A, Sichovykh Striltsiv Street, Kyiv, Ukraine*

*Ukraine. St. Artem 52 a, Kyiv, Ukraine, 04053*

**SPECIFICS OF DEVELOPMENT A CREATIVITY OF SCIENTIFIC  
AND PEDAGOGICAL STAFF IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE  
EDUCATION**

**Abstract.** *The article analyzes the specifics of the development a creativity of scientific and pedagogical staff in the system of postgraduate education. Defined the group methods of development a creative of scientific and pedagogical staff, the introduction of which to update the quality of andragogy and helps to prepare socially active, creative specialists in the field of pedagogy, capable of self-improvement, self-determination, self-actualization.*

**Keywords:** *andragogic cycle, innovative activity, creative, postgraduate education.*

**Актуальність проблеми дослідження.** Сучасна національна освітня політика орієнтована на виховання інноваційної, креативної особистості, діяльність якої буде ефективною у просторі інфозмін. Саме креативна

особистість уможлиблює інноваційне оновлення економіки мережевого суспільства, стає його породжувальним центром, смисловизначальним ядром, рушійною силою та метою безперервного суспільного розвитку. Відповідно до Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013) одним із пріоритетних завдань національної освіти є формування і розвиток креативної особистості, котра здатна здійснювати інноваційну діяльність, навчатися упродовж життя, бути умотивованою, підприємливою, мобільною у власному професійному зростанні.

Ефективну реалізацію стратегії інноваційного розвитку національної освіти може здійснити сучасний, креативний науково-педагогічний працівник, котрий володіє трансдисциплінарним знанням, здатен працювати у форматі інноваційно-креативного пошуку, орієнтований на експеримент, новаторство, вмотивований на безперервне інформаційне самооновлення власного професійного розвитку. Це ставить перед закладами післядипломної освіти завдання створювати і впроваджувати багатоманітні, диференційовані методики, технології, прийоми, які б сприяли удосконаленню і розвитку креативності науково-педагогічних працівників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз підходів до визначення креативності виявив, що деякі вчені розуміють її як *специфічну здатність, що зумовлена наявністю і поєднанням різних особистісних якостей* (А. Матюшкін, Л. Мітіна, А. Смірнов); *здатність перетворювати, оновлювати наявний досвід* (Б. Ломов, А. Карпов, Я. Пономарьов); *інтегральну якість особистості, що об'єднує когнітивну і особистісну сфери* (Д. Богоявленська, В. Дружинін, М. Кашапов, В. Шадріков); *специфічну форму психічної активності, складне і багатовимірне явище, що володіє власною структурою* (Т. Барішева, Е. Торренс). Також креативність ототожнюється з *максимальним рівнем*

*розвитку інтелектуальних здібностей* (О. Дьяченко, Ж. Піаже, О. Тихомиров, М. Холодна).

Аналізуючи креативні здібності педагогічних працівників, вітчизняні вчені (Н. Білик, О. Вишневський, В. Ільїн, В. Кремень, Л. Корецька, В. Левенець, Л. Левчук, М. Ліпін, А. Маркова, О. Шамрай) відзначають високу роль інтуїції у процесі, так званої, «наукової творчості», як результат розумової діяльності, що дозволяє скоротити шлях пізнання на основі швидкого логічно-неусвідомлюваного розуміння ситуації й прийняття правильного рішення.

*Новизна дослідження.* Попри значну кількість наукових досліджень і належне розроблення вченими різних аспектів проблем, які є близькими до аналізованої, розвиток креативності науково-педагогічних працівників в умовах безперервної освіти не був предметом окремих концептуальних досліджень. Це характеризується варіативністю підходів, неоднозначним тлумаченням багатьох аспектів. Серед науковців розповсюдженою є думка про те, що поняття «креативність» дотичне до поняття «творчість». Також значна частина праць найчастіше присвячується окремим питанням професійного розвитку науково-педагогічних працівників. Відповідно наявна недостатність цілеспрямованих системних досліджень, з проблеми розвитку креативності науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Унаслідок цього в Україні критично бракує фахівців, які б відповідали вимогам стрімкого темпу розвитку освітніх інновацій.

**Мета** статті – розкрити специфіку і необхідність розвитку креативності науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Для досягнення мети дослідження використано **методи** проблемно-цільового системного аналізу – для порівняння та зіставлення поглядів у філософії, педагогіці, психології, обґрунтування сутності, методик розвитку креативності науково-педагогічних працівників, а також методи синергетичного, функціонально-структурного моделювання – для розроблення індивідуально та соціально зорієнтованої траєкторії розвитку креативності науково-педагогічних працівників.

**Результати дослідження.** Когерентний розвиток креативності науково-педагогічних працівників можливий лише у безперервній єдності докурсowego (підготовчого), курсів підвищення кваліфікації (базового) та післякурсowego (впроваджувального) етапів професійної діяльності, що співвідноситься з періодом атестації науково-педагогічного працівника. Саме в андрагогічному циклі, за думкою Т. Сорочан [4], реалізується структурна і змістовна єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної і дослідницької роботи, самоосвіти дорослого у процесі професійного зростання. Тому реалізація креативних практик в андрагогічному циклі не обмежується лише присутністю фахівця на курсах підвищення кваліфікації. Враховуючи це, стратегічною спрямованістю креативних практик є поєднання особистісного, акмеологічного розвитку фахівця з підвищенням її професійного потенціалу.

Структуру креативних практик утворюють новітні методики та технології з розвитку нелінійного, дивергентного, креативного, творчого мислення. Метою кожної з методик є продукування нових, альтернативних рівнів нестандартного вирішення проблем у сферах методичної, педагогічної та управлінської діяльності. Завдання – зняття стереотипних бар'єрів та розвиток пластичного мислення, що формує навички швидкої реакції на нестандартні умови, розвиває креативно-рефлексивну діяльність та здатність швидко переключатися з однієї настанови на іншу, вимикаючи автоматичні реакції мислення. Відповідно, креативні практики поділяються на базові групи методик, зокрема: 1) стимулювання індивідуальної психіки і методи активізації мисленнєвої діяльності; 2) неалгоритмічні методи; 3) алгоритмічні методи; 4) організаційні заходи.

До першої групи методик належать різноманітні техніки стимулювання психіки та активізації мисленнєвої діяльності, що реалізується на індивідуальному та груповому рівнях. Це евристичні прийоми, що спрямовані на формування у дорослої особи позитивної мотивації, стійкого пізнавального інтересу, а також тих якостей мислення, від яких залежить успішне розв'язання креативних задач. У сукупності евристичних прийомів слід виокремити: 1)

мисленнєвий експеримент, який ґрунтується на заміщенні реальних об'єктів їхніми умовними зразками, аналогами. Так можливо прослідкувати властивості, зв'язки, тенденції досліджуваних процесів, оцінити їхній стан, зробити прогноз, прийняти обґрунтоване рішення. 2) Комбінування є фундаментальним евристичним прийомом, оскільки ґрунтується на роз'єднанні існуючих систем та створенні з їхніх елементів нових структур. Нові комбінації відомих елементів призводять до створення речей, які мають принципово нові, дивовижні властивості. 3) Інверсивне мислення є прийомом, який передбачає швидку зміну міркувань дорослої особистості зі звичного напрямку на прямо протилежний, руйнуючи шаблонні орієнтири у розв'язанні проблеми. 4) Діалогічність мислення передбачає орієнтацію дорослої особистості на кілька рішень, з-поміж яких вона обирає найкраще. При цьому розв'язання задачі передбачає пошук, а отже і неоднозначність шляхів її вирішення, за допомоги висування одночасно кількох гіпотез, або зіткнення різних, часом і протилежних думок. 5) Аналогія, як евристичний прийом, побудована на порівнянні структур, функцій, принципів, а також на визначенні суттєвої подібності та переносі цих ознак у нове рішення.

Активізація мисленнєвої діяльності повинна відбуватися в кількох напрямках, зокрема: стимуляції мисленнєвої діяльності за допомогою порад у якості актуалізації нових та наявних знань і досвіду; формування гнучкості мислення за рахунок виконання діяльності в нешаблонних ситуаціях, в ускладнених умовах; формування загального позитивного ставлення до процесу розв'язання задач. «Перевагами першої групи методик стимулювання психіки та активізації мисленнєвої діяльності є загальнодоступність, індивідуальність, простота» [2; 24]. Недоліками цієї групи методик є випадковість отриманих результатів, непередбачуваність. На відміну від алгоритмів, евристичні прийоми, не гарантуючи безпомилковості розв'язання, дозволяють все ж діяти в умовах невизначеності, коли людина ще не знає суттєвих ознак складових, опертя на які веде до розв'язання проблеми. Але ці прийоми містять лише загальні вказівки, які допомагають у пошуку варіативних шляхів розв'язання проблеми.

Друга група – об'єднує неалгоритмічні методики з розвитку креативності, зокрема: мозковий штурм, метод синектики, метод фокальних об'єктів, метод данетики, морфологічний аналіз та їхні численні комбінації. Усі без винятку неалгоритмічні методики спрямовані на генерування якомога більшої кількості варіантів та їхніх альтернатив у вирішенні проблеми. Аналізуючи ці методи Дж. К. Джонс зазначає, що «думати про проектування як про вирішення проблеми – означає використовувати застиглу метафору до живого процесу і забути, що проектування націлене не стільки на виправлення помилок, скільки на усвідомлення нових можливостей і виявлення нашого ставлення до них» [1; 124]. Слід зазначити, що всі неалгоритмічні методики є своєрідними психологічними інструментами, вибір яких залежить від умов, мети та поставлених задач суб'єктом креативної діяльності. Друга група методик спрямована на ліквідацію безвихідних ситуацій завдяки виокремленню системних зв'язків, ознак, характеристик досліджуваної проблеми, утворенню нових комбінацій, продукуванню креативних ідей. Нелогометричні методики допомагають вирішувати відносно прості завдання, збільшують кількість нових ідей, вони є доступними в освоєнні та використанні та зазвичай базуються на колективному досвіді акторів.

У практиці креативної діяльності достатньо ефективними виявляються алгоритмічні методи, серед яких «алгоритм розв'язання винахідницьких задач» (Г. Альтшуллер), «дерево прийняття рішень» (Е. Ханта, Дж. Мерін, Ф. Стоун) «гірлянди випадковостей і асоціацій» (Г. Буш). Алгоритмічна група методик поєднує структуровані системи операцій, за допомогою яких забезпечується безпомилкове розв'язання певного класу задач. «Оволодіння зазначеними методиками не лише дозволяє ефективно, правильно розв'язувати задачі, але й уможлиблює конструювання нових методів для вирішення складних задач» [3; 253]. Відтак, розвиток здатності всебічно аналізувати умови задачі та утворювати моделі для класифікації випадкових рішень формує гнучкість мислення. Методики алгоритмічної групи сприяють поліпшенню організації мисленнєвого процесу загалом, однак залишають поза увагою розробку засобів,

адресованих актуалізації можливостей суб'єкта у розв'язанні нетипових, творчих за своїм змістом задач, а також мотивів здійснення інноваційної діяльності. Також можливості розв'язання нових задач при використанні прийомів алгоритмічного типу обмежені. Більше того, за певних обставин вони можуть гальмувати розвиток продуктивного мислення, оскільки суб'єкт звикає працювати за існуючими зразками. Тому застосування цих прийомів обов'язково має поєднуватися із прийомами евристичного типу.

Активізація креативної діяльності науково-педагогічних працівників неможлива без створення та удосконалення різноманітних зовнішніх умов організації креативного процесу у закладах післядипломної освіти. Тому формування соціально-психологічного клімату, функціонального комфорту умов розумової праці, раціонального відбору інформації, організація методичного, інформаційно-комунікаційного супроводу креативного розвитку фахівців в освітніх моделях курсів підвищення кваліфікації та міжкурсового періоду як єдиного андрагогічного циклу сприятиме креативному і акмеологічному саморозвиткові й самоосвіті андрагогів-практиків. Відповідно, організаційна група методик об'єднує: різноманітні форми науково-методичного полілогу в інтерактивних форматах, сесії сенекторів, тренінги, майстер-класи, круглі столи, конференції, вебінари, чати, відеоконференції, on-line студії, педагогічні web-квести тощо. Перевагою цих заходів є принципова можливість вирішення негайної проблеми, часто «вибухової», а до суттєвих недоліків належить вагома ресурсна і часова витратність та відсутність якісно нових ідей.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Отже, креативність науково-педагогічного працівника у системі післядипломної освіти уможливорює його ефективну науково-дослідну діяльність, реалізує потенціал діагностики та аналізу навчально-пізнавальної діяльності, формує у науково-педагогічного працівника навички до самоактуалізації, самоорганізації, самодетермінації та практичного оволодіння динамікою власних життєво-професійних можливостей.



Для здійснення цих настанов післядипломна освіта має забезпечити: безперервний науково-методичний супровід професійного розвитку науково-педагогічних працівників; реалізацію сучасних креативних методик професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відповідно до вимог інноваційного розвитку суспільства; забезпечити випереджувальний характер підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників до потреб реформування національної системи освіти; посилити аксіологічну та креативну складові змісту підвищення кваліфікації; сприяти реалізації інноваційної діяльності науково-педагогічних працівників; забезпечувати цілісність курсового і міжкурсowego етапів підвищення кваліфікації як когерентного андрагогічного циклу; розробляти різноманітні, альтернативні моделі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з урахуванням їхнього професійного досвіду, освітнього рівня індивідуальних настанов; упроваджувати інноваційні форми організації підвищення кваліфікації освітян, зокрема: науково-методичного полілогу в інтерактивних форматах, сесій сенекторів, центрів андрагогічної майстерності, тренінгів з розвитку креативності, круглих столів з обміну досвідом, конференцій, вебінарів, чатів, on-line студій, креативні web-квести, майстер-класів, організація міжнародної співпраці з проблем розвитку андрагогіки, реалізація спільних освітніх та наукових проектів у віртуальному просторі.

Детальніший системний аналіз зазначених настанов та напрямів розвитку креативності науково-педагогічних працівників, упровадження груп метод з розвитку креативності фахівців у системі післядипломної освіти а також поетапний науково-методичний супровід їхнього професійного розвитку та саморозвитку ставлять перспективи подальших наукових розвідок.

### **Список літератури**

1. Джонс Дж. К. Методы проектирования / Дж. К. Джонс ; [пер. с англ. Т. П. Бурмистровой, И. В. Фриденберга]. – 2-е изд. доп. – М.: Мир, 1986. – 326 с.

2. Ілляхова М. В. Розвиток креативної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти : спецкурс / М. В. Ілляхова ; НАПН України, ДВНЗ «Унт менедж. освіти». – К., 2015. – 68 с
3. Ілляхова М. В. Андрагогічні принципи формування креативної особистості / М. В. Ілляхова // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16-20 вересня 2014 року, м. Київ. – К.: Ін-т обдаров. дитини, 2014. – 340 с. – С. – 252-259.
4. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної освіти на андрагогічних засадах / Т. М. Сорочан, О. М. Рудіна // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції : матеріали щорічної звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 15-річчю АПН України, 11-12 квіт. 2007 р. – Донецьк : Донецький обл. ІППО, 2007. – С. 132–140.

### **Spisok literaturi**

1. Dzhons Dzh. K. Metody proektirovaniya / Dzh. K. Dzhons ; [per. s angl. T. P. Burmistrovoj, I. V. Fridenberga]. – 2-e izd. dop. – М.: Mir, 1986. – 326 s.
2. Illyahova M. V. Rozvitok kreativnoї kompetentnosti pedagogichnih pracivnikiv u sistemi pislyadiplomnoї osviti : speckurs / M. V. Illyahova ; NAPN Ukraїni, DVNZ «Unt menedzh. osviti». – К., 2015. – 68 s
3. Illyahova M. V. Andragogichni principi formuvannya kreativnoї osobistosti / M. V. Illyahova // Obdarovani diti – intelektual'nij potencial derzhavi: materialy Mizhnarodnoї naukovo-praktichnoї konferencії, 16-20 veresnya 2014 roku, m. Kiїv. – К.: In-t obdarov. ditini, 2014. – 340 s. – S. – 252-259.
4. Sorochan T. M. Rozvitok profesionalizmu pedagogichnih pracivnikiv u sistemi pislyadiplomnoї osviti na andragogichnih zasadah / T. M. Sorochan, O. M. Rudina // Rozvitok pislyadiplomnoї pedagogichnoї osviti Ukraїni v umovah integracії : materialy shchorichnoї zvitnoї Vseukraїns'koї naukovo-praktichnoї konferencії, prisvyachenoї 15-richchyu APN Ukraїni, 11-12 kvit. 2007 r. – Donec'k : Donec'kij obl. IPPO, 2007. – S. 132–140.